

nosti te će biti od višestruke koristi svakome tko je uzme u ruke. Nadamo se da će Autor nastaviti znanstveno-istraživačko-spisateljski rad na čemu bi mu stručnjaci, a i ostali koji žele imati ozbiljne informacije o pravnom uređenju i odnosima u Crkvi, uvjereni smo, bili zahvalni.

Matija Berljak

MATIJA BERLJAK, *Kanonski oblik ženidbe. Povijesni razvoj – Zakonik kanonskoga prava /1983., Glas Koncila, Zagreb, 1999., 104 stranice.*

Među mnogim pitanjima koja susrećemo u kanonskom ženidbenom pravu Katoličke crkve, pitanje kanonskog oblika ženidbe jedno je od onih o kojima se puno raspravljalo i pisalo. Uza sve to teško se pronalazilo zadovoljavajuće rješenje i pravi odgovor. Oblik sklapanja ženidbe nije tema koja se isključivo pojavljuje u kanonskom pravu. Pisac se knjige ograničio na to da detaljno iznese povijesni razvoj i današnje propise s obzirom na to pitanje. Knjiga ima tri dijela.

1. Pojam i vrste ženidbenog oblika. Ženidba po naravnom pravu postane ženidbom kad pravno sposobne osobe očituju valjanu ženidbenu privolu. Po božanskom se zakonu pristanak na ženidbu može očitovati na bilo koji način, pa čak i tajno. Samo se traži, za dopuštenost i za valjanost, da su oni koji sklapaju ženidbu pravno sposobni, tj. da nemaju neku zapreku i da privolu tako dadnu da jedna stranka za drugu zna da ima nakanu s njom sklopiti ženidbu.

Međutim, pozitivno je kanonsko pravo nekad tražilo, i to samo za dopuštenost, da se ženidba treba sklopiti »pred Crkvom«.

Danas ono zahtijeva, i to za valjanost ženidbe, uz uvjete koje traži naravno pravo, još i da se ženidba sklopi u kanonskom obliku (usp. kan. 1057, § 1).

Crkva ima vlast postavljati ženidbene smetnje i tražiti određeni oblik sklapanja, bilo za valjanost bilo za dopuštenost ženidbe. Budući da ženidba ima veliko značenje ne samo za ženidbene drugove nego i za njihovu djecu i za cjelokupnu ljudsku zajednicu, kako građansku tako i crkvenu, opći interesi zahtijevaju da se ženidba sklapa *javno*. Zaručnici ženidbom ulaze u jedno novo stanje, u ženidbeni stalež, koji sa sobom donosi kako posebna međusobna prava i dužnosti tako i određena prava i dužnosti prema zajednici kojoj pripadaju. Samo ako se ženidba sklapa javno, zajednica će moći pružiti toj ustanovi potrebnu pomoć i zaštitu. Tako će se bolje moći uskladiti interesi ženidbenih drugova, uspješnije rješavati njihovi sporovi, zaštititi djeca, zaštititi i izgrađivati zajednica.

2. Ženidbeni oblik kroz povijest. Ženidba je u prvom redu naravna ustanova koja se temelji na privoli. Ženidbi je vlastita religiozna dimenzija i zato je svi narodi okružuju religioznim obredima. Taj religiozni i sveti karakter ženidbe poprima osobito bogatstvo kod kršćana. Ako su zaručnici kršteni, njihova ženidba više nije samo naravna ustanova nego i sakrament. Njihova ženidba ima za uzor odnos Krista i Crkve (Ef 21–33). To je i bio razlog zašto je Crkva već od najstarijih vremena željela dati sklapanju ženidbe neko izvanjsko vjersko obilježje. Ona je nastojala da njezini vjernici javno sklapaju ženidbe pred crkvenim pastirima i uz njihov blagoslov i molitve.

1) *Predtridentsko razdoblje.* Sve do Tridentskog koncila (1545.–1563.) Crkva nije propisala općim zakonom oblik o ko-

jem bi ovisila valjanost ženidbe. U tom je razdoblju međusobni ženidbeni pristanak pravno sposobnih osoba bez ikakvog posebnog oblika činio ženidbu valjanom. Ako vjernici nisu sklapali ženidbu na način kako je to Crkva zahtijevala, smatrao se da to čine samo nedopušteno.

2) *Tridentsko razdoblje*. Zloporabe koje su se tijekom stoljeća sve više umnožavale radi tajnih ženidaba silile su da se pitanje sklapanja ženidaba temeljito preispita. Odgovor su na to pitanje dali oci Tridentskog koncila u poznatom dekretu *Tametsi* koji je na neki način preuzeo dotadašnja partikularna prava o pitanju sklapanja ženidbe.

Na 24. sjednici Tridentskog koncila održanoj 11. studenoga 1563. izglasan je sa 133 glasa »za« i 55 »protiv« važan dekret koji počinje riječima: »*Tametsi dubitandum non est...*«. Tim je dekretom prvi put općim crkvenim zakonom propisan bitni oblik za valjanost sklapanja ženidbe. U njemu je određeno da se ženidbe moraju sklopiti pred župnikom ili svećenikom ovlaštenim od župnika ili ordinarija i pred dvojicom svjedoka. Dekret se trebao proglasiti u svakoj župi s tim da počinje obvezivati trideset dana računajući od dana prvog proglašenja u dotičnoj župi.

Nakon Tridentskog koncila nastale su teškoće u tumačenju samog dekreta a pogotovo u njegovoj primjeni. Nastalo je pitanje o mjerodavnosti župnika, jer dekret ne kaže izričito koji župnik treba prisustvovati ili dati ovlaštenje drugom svećeniku. Kanonisti su dosta brzo počeli tumačiti da se traži prisutnost vlastitog župnika. Župnik je mogao vjenčati samo svoje vlastite župljane, tj. one koji na njegovom području imaju prebivalište ili boravište. Župnik ih je mogao vjenčati bilo na vlastitom području bilo izvan njega, a tuđe župljane ni na vlastitom ni na tuđem području. Prema tome zakon je bio strogo *personalan*.

Veliki je problem bio sa ženidbama protestanata zbog kojih dekret nije bio proglašen u mnogim mjestima, osobito gdje su katolici bili pomiješani s protestantima. Tako su tajne ženidbe u tim župama bile i dalje valjane, premda nedopuštene. Župe su se podijelile na takozvana »tridentska« i »netridentska« mjesta.

Posebne su teškoće izazvale ženidbe krštenih heretika. Tamo gdje je dekret bio proglašen, ženidbe su heretika bile nevaljane zbog neobdržavanja tridentskog ženidbenog oblika. Dekret se *Tametsi* odnosio na sve krštene osobe. Stoga su i mješovite ženidbe i ženidbe sa zaprekom različitosti vjere bile nevaljane ako se nije obdržavao propisani oblik. Kasnije su se u pojedinim zemljama mijenjale te odredbe s obzirom na ženidbe heretika i na mješovite ženidbe.

3) *Razdoblje dekreta Ne temere*. Već su oci I. vatikanskog koncila (1869.–1870.) zahtijevali hitnu opću obnovu crkvenog ženidbenog oblika. Posebno je bila želja da se svi katolici, a ne samo na određenom području, podvrgnu propisima dekreta *Tametsi*. Tom je zahtjevu udovoljio Pio X., u čije je ime Sv. kongregacija Koncila izdala 2. kolovoza 1907., uz sudjelovanje Vijeća za kodifikaciju kanonskog prava, dekret koji počinje riječima *Ne temere*, koji je stupio na snagu na Uskrs, 19. travnja 1908. i to na području cijele Crkve. Među bitnim novinama tog dekreta nalazi se *područna* mjerodavnost župnika ili ordinarija. Župnik može na području svoje župe valjano prisustvovati svakoj ženidbi, bilo da se radi o njegovim župljanima, bilo o strancima. Župnik više ne može prisustvovati sklapanju ženidbe izvan područja svoje župe bez ovlaštenja župnika dotične župe, pa čak ni svojim župljanima.

4) *Kanonski oblik u Pio-Benediktovu Zakoniku i pokodeksnom razdoblju*. Od-

redbe su dekreta *Ne temere* prešle u Zakonik kanonskoga prava iz 1917. Ipak to teško pitanje nije bilo zauvijek riješeno. Zakonik kanonskoga prava iz 1917. razlikuje redoviti i izvanredni bitni oblik sklapanja ženidbe. Prema istom Zakoniku kanonskim ženidbenim oblikom su vezane osobe valjano krštene koje su makar samo u jednom času života pripadale Katoličkoj crkvi latinskog obreda kad među sobom sklapaju ženidbu. Kanonski je oblik obvezatan i za ženidbe katolika s krštenim nekatolicima ili nekrštenima.

Već je od samog početka proglašenja Zakonika iz 1917. bilo zamjeraka s obzirom na kanonski ženidbeni oblik koji on propisuje, posebno kad su bile u pitanju mješovite ženidbe.

5) *Koncilaska i pokoncilaska obnova kanonskoga ženidbenog oblika.*

a) *Zakonodavstvo u razdoblju II. vatikanskog koncila.* Istina je da je Koncil bio sve drugo nego Koncil »prava«, te njegovi tekstovi nemaju ulogu pravnih tekstova, ali se ipak ne smije podcijeniti njegovo veliko značenje za crkveno pravo u cjelini, za ženidbeno pravo, a posebno za obnovu kanonskoga ženidbenog oblika.

U dekretu se o Istočnim Katoličkim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, određuje da se priznaju valjanima, premda ne i dopuštenima, ženidbe koje sklapaju katolici istočnoga obreda s krštenim nekatolicima istočnog obreda pred pravoslavnim posvećenim službenikom (usp. OE 18).

Druga se velika promjena odnosi na osobu koja se može ovlastiti da prisustvuje u ime Crkve sklapanju ženidbe. Do tada je ta osoba morala imati svećenički red. Sada je određeno da i đakon može valjano biti ovlašten da prisustvuje sklapanju ženidbe (usp. LG 29).

b) *Pokoncilsko zakonodavstvo.* Prva izričita promjena koja je uvedena u zako-

nodavstvo Zapadne (latinske) Crkve o kanonskom obliku mješovitih ženidaba, koju je uveo dekret *Ne temere*, a prihvatio Zakonik iz 1917., nalazi se u dekretu *Crescens matrimoniorum* od 22. veljače 1967. Kad ženidbu sklapaju katolici, bilo istočnog ili zapadnog obreda, s istočnim vjernicima nekatolicima, kanonski oblik sklapanja ženidbe obvezan je samo za dopuštenost, a za valjanost je ženidbe dovoljna prisutnost posvećenog službenika, obdržavajući ostalo što u pravu treba obdržavati. Prisutnost je posvećenog službenika u skladu s odredbama istočnog prava u kojima je bitni element ženidbenog oblika blagoslov svećenika ili posvećenog službenika.

Zanimljiva je i značajna odluka Vrhovnog sudišta Apostolske signature od 28. studenoga 1970. glede građanskih ženidaba pravoslavnih vjernika. Signaturi je bilo postavljeno pitanje je li nevaljana ženidba između dvoje pravoslavnih vjernika bizantsko-rumunjskog obreda samo pred državnim službenikom, i to zbog manjka oblika ili svetog obreda. Odgovor je bio potvrđan. To je potvrdio i Pavao VI. 28. prosinca 1970. koji doslovno kaže: »Imaju se smatrati nevaljanima ženidbe između pravoslavnih vjernika sklopljene bez prisutnog svećenika i bez njegovog blagoslova«.

3. Kanonski oblik u Zakoniku kanonskoga prava iz 1983. godine. Premda novi Zakonik sadrži značajne novine s obzirom na Zakonik iz 1917. i na pokoncilsko razdoblje, ipak je struktura kanonskoga oblika sklapanja ženidbe ostala ista. I dalje se razlikuje redoviti i izvanredni kanonski oblik sklapanja ženidbe...

Zakonik iz 1983. kodificirao je delegaciju vjernika laika (muževa i žena) za prisustvovanje ženidbi za što se traži po-

voljno mišljenje BK i dopuštenje Svete Stolice (usp. kan. 1112, § 1).

Da bi povjeravanje ovlasti za sudjelovanje u sklapanju ženidaba bilo valjano, mora se izričito dati određenim osobama; ako se radi o pojedinačnom ovlaštenju, treba da se povjeri za određenu ženidbu; ako se radi o općem ovlaštenju, treba da se podijeli napismeno (usp. kan. 1111, § 2).

Novi je Zakonik, nadahnut naukom II. vatikanskog koncila, značajno izmijenio i pojednostavnio dotadašnje crkveno zakonodavstvo glede osoba vezanih na kanonski ženidbeni oblik. Osobe koje su »formalnim činom« otpale od Katoličke crkve nisu više vezane kanonskim ženidbenim oblikom (usp. kan. 1117).

Novi Zakonik donosi razjašnjenje glede mješovite ženidbe. U kan. 1127, § 1 propisano je da se u običnim i redovitim slučajevima mješovite ženidbe sklapaju u kanonskom obliku, ali se odmah spominje i izuzetak od tog općeg pravila. Naime, ako ženidbu sklapaju katolici bilo kojeg obreda s nekatolicima istočnog obreda, kanonski je oblik propisan samo za dopuštenost, dok se za valjanost takve ženidbe traži, obdržavajući ostalo što pravo propisuje, sudjelovanje posvećenog službenika. Prema tome, kanonsko pravo Katoličke crkve ne dopušta da se takve ženidbe sklapaju pred nekatoličkim posvećenim vjerskim službenikom, ali im priznaje valjanost, ako se sklope.

U *Zaključku* Pisac naglašava kako je Crkva od najstarijih vremena bila svjesna da ima pravo reći svoju riječ o ženidbi i zaštititi svojim zakonima tu naravnu ustanovu koju je Krist uzdigao među krštenima na dostojanstvo sakramenta. Postoje mnogobrojna svjedočanstva crkvenih otaca, papa, koncila... da su vjernici sklapali ženidbe javno, pred crkvenim pastirima uz njihov blagoslov i molitve. Ženidbe onih vjernika koji nisu tako postupali smatrale

su se nedopuštenima, ali valjanima. Za valjanost se samo tražilo da ženidba bude valjana po naravnom pravu, tj. da su pravno sposobne stranke na bilo koji način očitovale jedna drugoj ženidbenu privolu, i bez sudjelovanja Crkve, pa čak i tajno.

Tijekom stoljeća ženidbe sklopljene bez javnog oblika, bez sudjelovanja Crkve, sve su više donosile sa sobom mnoga obiteljska, vjerska i društvena zla. Stoga Crkva, da bi zaštitila ženidbene drugove, njihovu djecu i zajednicu, uvodi dekretom *Tametsi* (1563.), po prvi put općim zakonom, oblik sklapanja ženidbe o kojem ovisi sama njezina valjanost. Kao i svaka novost tako je i obvezatni tridentski oblik sklapanja ženidbe donio mnoge nejasnoće u nauku i poteškoće u njegovoj primjeni.

Konačno, dolazi dekretom *Ne temere* (1907.) do opće obnove ženidbenog oblika. Njegove odredbe gotovo u cijelosti preuzima najprije Zakonik iz 1917., a potom i Zakonik iz 1983. u čijim se odredbama osjeća duh II. vatikanskog koncila.

Na koncu treba spomenuti da »kanonska ženidba« ili ženidba sklopljena »u vjerskom obliku« od 1. srpnja 1999. ima sve učinke građanskog braka u Hrvatskoj, dakako ako su ispunjene sve pretpostavke za sklapanje braka i prema *Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske*.

Nikola Škalabrin